

POLGÁRI JOG

KÖZGAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY

Öröklési jog és az Öröklési jogtudomány.*)

Irta: Dr Kolosváry Bálint.

I. Előadásomnak kissé túlátlánosan hangzó címe alatt azt a hatást óhajtanám — magyar vonatkozásokban — vizsgálat tárgyává tenni, melyet az öröklésijog tudománya az öröklésijog fejlődésére és kialakulására gyakorol.

Témám tehát nem tételes jogi jellegű és mi sem áll távolabb tőlem, mint hogy öröklési jogunk élő szabályait és előírásait tartalmuk vagy alkalmazásuk szempontjából szűkebb vagy tágabb körben fejtegessem és ismertessem. De nem dogmatikai természetű sem, mert az öröklési jog elvi tantételeinek elemzésével, keletkezésük és összefüggéseik rendszertani kutatásával szintén nem foglalkozhatom, valamint nem próbálom meg azt sem, hogy a szöges ellentétbe esapva át, jogpolitikai nézetek és de lege ferenda felvetett eszmék, irányok kritikai méltatásába bocsátkozzam.

Legközelebb ekként elmondandóimmal, talán a jogtörténethez állok, bár a jogtörténeti szemlélet sokféle tényezője közül csak egyetlen egyre, t. i. a jogtudomány érlelő, alakító és nem egyszerű döntő befolyására szorítkozom.

Kiinduló pontként pedig a magyar magánjog codificatiójára irányuló évtizedes törekvések történetének arra a sorsdöntő mozzanatára helyezkedem, mellyel néhai Szilágyi Dezső igazságügyminiszter az addigi munkálatok félretételével, a codificatio feladatai számára egészen új utakat jelölt ki.

Sorsdöntő mozzanatot említettem, mert 1887. év őszének derekán az öröklési jogról szóló törvényjavaslat — az alkotandó magánjogi kódex egyik részeként az országgyűlés előtt fekiútt s azt a képviselőház igazságügyi bizottsága megtárgyalás után bizottsági jelentése kíséretében előterjesztette — sőt készen állott már az öröklési jogról szóló életbeléptetési törvény előadói tervezete is.

Szilágyi Dezső igazságügyminiszter azonban elődjének elgondolásával szemben a kodifikacionális munkálatok sorrendjét megváltoztatta és úgy állapította meg, hogy előbb a kódex családjogi része kerüljön törvényhozási tárgyalás alá, vagy legalább

*) Előadta a szerző 1938. febr. 7-én. a Grosschmid előadásorozat ötödik ünnepi ülésén a Magyar Jogászegylet teljes ülésének keretében.

is az öröklési joggal egyidejűleg. Ezért az öröklési jogi javaslatot visszavonta s szakferfiakat bizott meg a családjog tervezeteinek kidolgozásával.

A további fejlemények kevésbé érdekelnek és pusztán csak jól ismert tényekre utalok rá azzal, hogy röviden megemlítem az új irányba terelt munkálatok tanúságaiként a *György Elek*-féle házassági jogi; a *Zsögöd Benő* készítette házassági vagyoni jogi — a *Králik Lajos* által kidolgozott szülők és gyermekek közötti jogviszonyokról szóló és a *Sipőcz László*-féle gyámság-gondnoksági tervezeteket, melyeknek jó része indokolással együtt napvilágot látott, anélkül azonban, hogy a kodifikáció ügyét előbbre vitte volna.

A Szilágyi Dezső közbelépése folytán beállott fordulat közvetlen előzményeit pedig a következő határkövek jelzik:

Az 1887. évi törvényjavaslat, mely egy 1886-ban szervezett szűkebb körű szövegező bizottság tanácskozásainak eredménye: — Alapját *dr. Teleszky István* 1882-ben elkészült öröklési jogi tervezete adta, ez pedig viszont egyenes leszármazója volt az Országbírói értekezleten felmerült annak az alválasztmányi javaslatnak, mely a régi magyar öröklési jog teljes félretételével az osztrák ált. polg. törvénykönyv öröklési jogát kívánta (akkor még ideiglenesen) fenntartandónak.

Felvonulóban volt tehát egy nagyszabású receptio, mely elől tabula rasává kellett söpörni a magyar jogélet sok évszázados multa tekintő és önállóan alakult intézménnyel beültetett, megművelt talaját — még pedig jobbadán oly jelszavak hatása alatt, melyeknek ebben a talajban gyökerei sohasem voltak.

Am a kor szelleme a gazdasági és politikai fellendülés hatása alatt téves utakon kereste a lehetőségeket, hogy magát minél teljesebben kiélhesse s a nyugat intézményvilágának babonás csodálata, az újhoz, az idegenhez simuló haladás vágya, s az igazságos és helyes jog valósággal matematikai alapon való mérlegelése hadat üzent mindannak, ami hagyományként szállott át az évszázados multból s ridegen toltá félre azt az érzelmi világot, mely az élő jogrend intézményeit ép úgy egyéni színezettel festi alá, amint ézt a nemzeti lélek minden más irányu megnyilvánulásánál nyelvben, irodalomban, zenében és főleg a történelem adottságaiban látjuk.

Szilágyi Dezsőnek abban a külsőleg merően adminisztratív jellegű gesztusában, mellyel a codificatio sorrendjét megváltoztatta, a nemzet kedvező végzete állította meg azt a lélegzetvesztett iramot, mely a hazai rögtöntől elszakadva, idegen szellemvilágok felé sodródott.

Ha pedig a belátásra vezető okot, a meggondolásnak indító rugóit, ha azt a tiltakozó kiáltást keresem, mely a nagy fordulatot kiválotta,

visszaérkezem ahhoz, amit előadásom címétül vettem fel és ez az öröklési jog tudományának lenyitgöző hatással érvényesülő ereje, melyre a gyökértelen törvénytervezetek kártyavárai

úgy omlottak össze, mint Jerikó falai a győzelmes harsonák szavára.

Soha a jogtudomány nem vívott hazánkban élesebb és eredményesebb harcot szőnyegre került jogalkotási problémákkal, mint ez a mult század nyolevanas éveiben az öröklési jogi törvényjavaslat esetében történt.

A harc pedig nem volt könnyű, mert a radikálisan újító irány tudományos felkészültsége éppen nem hiányzott. — Elég egyetlen nagy nevet, a Dell'Ádami Rezsőt említenem, aki a Magyar Jogász Egylet plénuma előtt támadta a régi magyar jognak azokat az intézményfoszlányait, melyek az Országbírói értekezlet ösztönösen mérsékelt állásfoglalása következtében fennmaradtak s amelyeket a conservatív irányú jogtudomány a jövő számára is megvédeni és biztosítani akart.

A harc — hála érte a tudományos téren felülkerekedett álláspontnak, a böles conservativizmus javára dőlt el és az az 1928. évi kódextervezet, mely a magánjogi *codificatio mai* status-quo-ját jelzi, hiven kitarzott azok mellett az ígéretek mellett, melyekre 1898. január hó 14-én néhai Erdélyi Sándor igazságügyminiszter a törvénykönyv tervezetét elkészítő állandó bizottság első teljes ülésén fogadalmat tett.

Nem felesleges és nem túlhaladott álláspont hangsúlyozását jelentik tehát a következő miniszteri kijelentések:

„A magyar magánjog kódexének megalkotásánál Werbőczy módszerét kell követnünk. Írjuk meg a magyar jogot úgy, amint az évszázadok alatt a magyar nép életéből, szükségletéből fejlődött, megtisztítva attól, ami benne idegen.“

„Egyik kezünket szakadatlanul a magyar nép életüterein kell tartanunk, hogy a tudományos és művelt népek tapasztalataiból vont igazságok által megvilágított foliánsokba olyan szabályokat iktassunk, melyek a magyar nép kedélyével, igazságérzetével és értelmi fejlettségével teljes összhangzásban vannak.“

„Rá kell állanunk a magyar jogfejlődés alapjára. Aki ennek létezését tagadja, annak nincs igazsága.“ — „Öröködedsi jogunk, családjogunk, az ezekkel kapcsolatos jogi intézmények nagy sorozatával, még ha megengedjük is, hogy itt-ott idegen magból kelt, a magyar földnek, a magyar levegőnek a terméke.“

„Semmit, ami magyar, ami a mienk, felhasználatlanul nem hagyunk.“

„Be fogunk építeni mindent az új épületbe, mint drága kincset, hogy fényt árasszon a mult dicsőségére s irányát szabja meg a jövő önálló jogfejlődésének.¹⁾

Quae mutatio rerum! kiálthatnánk fel, ha a nyolevanas évek kodifikációs munkálatait az 1900. évi I-ső és az 1913. évi II-ik tervezettel, vagy az 1915. évi és a kiküldött bizottság szö-

¹⁾ „A magyar ált. polg. törv.-könyv tervezetét előkészítő állandó bizottság Jegyzőkönyvei III. füzet, Budapest, 1898.“ (8—9. o.)

vegezése szerinti törvényjavaslattal és végül az 1928. évi klaszrikus javaslattal összevetjük.

Ennek a nagy változásnak kiinduló pontja, az a hatalmas erejű forrás, mely a nemzeties irányú jogfejlesztés számára a közvélekedés talaját termékenyítő hullámaival átította és elárasztotta — egyetlen férfinak a munkája, annak az Istentől áldott tehetségnek eleven erővel érvényesülő szellemi supprematíája, melyen keresztül nem egy elszigetelt vélekedés, hanem a nemzet óriási többségének érzés- és meggyőződés-világa jutott szóhoz.

S itt érkeztem el ahhoz, hogy az eddig leszögezzett és merőben tárgyilagos megállapításokba belevihessem a méltatásnak subjectiv természetű elemét is és hódoló tisztelettel említsem meg *Grosschmid Béni* nevét, akinek az öröklési jogtudomány terén a codificatio mozgalmakkal kapcsolatban kifejtett páratlan erejű tevékenysége volt az a fix pont, amelyre támaszkodva Szilágyi Dezső a megvalósulás küszöbéhez érkezett öröklési jogi tervezeteket a magyar jogéletből, az ő visszavonó határozatával, kiemelte.

Nem aktaszerűen bizonyítható megállapítás ez és mégis feltétlenül igaz. Grosschmid fellépése, kezdve a vidéki jogakadémiai tanár egyelőre alig-alig figyelembevett felszólalásán és folytatódva azokon a mindinkább szélesbülő hullámgyűrűkön át, melyeket akciójának belső ereje, elnyomó fajsúlya a közmeggyőződés addig renyhe nyugalmú szintjén felkorbácsolt; — drámai hatású tanulmányai, melyekkel a már-már megvalósuló receptio alól minden technikai, dogmatikai, célszerűségi, igazságossági és szerkesztési alapot — a történelmit nem is említve, hiszen erről a kodifikátorok mit sem akartak tudni — kirántott: egyrészt a tudománynak nagy cselekedete, másrészt érdemnek több, mint amennyit az utókor felmérni és kellően értékelni képes lehetne.

Grosschmid Béninek tudományos tevékenysége így a magyar jogi irodalomnak igen fontos határkövévé vált. Kötelmi jogunknak a szakjogok területére is kiágazó sajátos, egyéni feldolgozása, a házassági- személy- és vagyonjog intézményei körében végzett kutató munkája, a jogforrások tana, melyet hódító szellemességgel „*Jogszabálytan*“-ában tárt fel addig nem járt utakat és alapokat törve a tudományos nyilvánosság előtt: egy új életet jelentenek, a magyar jogtudomány viharosan felvirágzó renaissance-ját, a reception csüggő magánjogi törvényhozás irányának hirtelen erőre kapott visszahajló tendenciáját a múlt használható és bevált intézményei felé és egy esz-közeiben. módszerében és szellemében új tudományos iskola kialakulását, mely a magánjog fejlesztésén, mélységeinek tudományos kutatásán, az új idők új igényeinek teljes megértése mellett is úgy munkálkodik, hogy munkásságában a történelmi múlttal való kapcsolatokat el ne veszítse.

Mai feladatomban azonban nem olyan tág körű, hogy Grosschmid jelentőségét a magyar magánjog tudományos irodalmá-

ban általánosságban méltathatnám. Az öröklési jogról és az öröklési jog tudományáról kell beszélnem s utóbbit az előbbire gyakorolt, kihatásában Grosschmid öröklési munkáin keresztül lehet csak az igen tisztelt teljes ülés elibe állítanom. S mert témámnak historikumát a fentiek során legalább kereteiben és főbb fázisaiban kimerítettem: annak érdemi részéről a következőkben óhajtanék beszámolni.

II. Grosschmid első nagyszabású öröklési jogi munkája „*Öröklött és szerzett vagyon*” című monographiája, melyhez függelékképpen a *kiskorúak utáni törvényes öröklésről szóló kiegészítő tanulmánya járul.* (Megj. eredetileg a „Magyar Igazságügy” 1877—78. és 79-iki évfolyamaiban; 1879. és 1901-ben különlenyomatban. Az 1901. évi kiadás, a „Magánjogi tanulmányok” stb. c. gyűjtem. mű I. kötetében jelent meg.)

Ő maga ajánlja előszavában, hogy munkája áttekinthetőbb megértéséhez az vezet, ha az olvasó előbb a függelékkép csatolt értekezést tanulmányozza át s csak aztán a többi, főleg a történeti alapokat megvető fejtegetéseket.

A kiskorúak utáni törv. öröklésről szólva, meggyőző erővel állítja szembe a magyar jogrendszernek igazságosságát a külföldi törvények hibáival s ezzel a tézisével vezeti be, éles és ragyogó érvelés mellett, sőt sokszor drámai hatású eloquentiával megírott támadását azoknak a törekvéseknek ellensúlyozására, melyek jövendő törv. öröklési jogunkat az osztrák és szász polg. törv.-könyv mintájára akarták kodifikálni.

Az öröklött és szerzett vagyon közti különbségnek és a különbség jogélettani funkcióinak döntő jelentőségét a kiskorúak utáni öröklés elképzelhető vonatkozásainak valamenyiben egyszerű és mindennapos példákön mutatja ki és összegezi azokat a visszás és jogérzetet súlyosan sértő hibákat, melyeket a külföldi öröklési törvények részben maguk közvetlenül követnek el, részben elkerülni nem tudnak.

Ezek a hibák, melyeket a recepció maradéktalanul honosítana meg hazai jogunkban, — a következők:

Ha a hátramaradott kiskorúak közül valamelyik elhal, a szülőről rászállott örökségben az elhalt testvéreim felül mások is részesednek.

Az így a többi gyermektől elvont szülei vagyonba egy-két haláleset folyamán oly teljesen idegenek ülnek bele, kik sem a vagyont hátrahagyó szülőnek, sem a megrövidült többi gyermeknek nem vérei.

E mellett idegen családok vagyonai a külföldi rendszerek mellett kölcsönösen össze-vissza keverednek, ami egyrészt az osztályt nehezíti, másrészt az öröklés vagyoni értékét ügyszólván megsemmisíti. És végül:

a vagyoneosztás, s az öröklés a halálesetek egymásutánjának véletlenéhez és hullámzó esélyeihez van kötve — annvira, hogy az ilyen öröklésben egyebet, mint igen komoly érdekekkel való tréfajátékot, alig lehet látni.

Mindez a lehető legélesebben ellene mond az örökösödés

legáltalánosabb és legfőbb feladatának: annak t. i., hogy a vagyron a szülről a gyermekre adassék le. Más szóval a vagyronak *lefelé szállása* az, melyben az öröklés elveinek zsinórmértékét keresnünk kell.

A külföldi öröklőrendszerek alaptévedése, hogy a gyermeki öröklés gondolatától eltérnek és a vagyronnak *gyermekről szülrőre*, tehát felfelé való szállásán építik ki a rokonok öröklését.

Ezzel szemben a magyar ági örökösödésnek a vagyron lefelé szállítása az alapiránya. A vagyroneredet kutatása: a leszállás irányának a kutatása. Így az oldalörökösödés is jogunkban a leszállás természetzerű elvét követi és hatalmas támaszává válik a gyermeki öröklésnek. Ez okon a mi örökjogunk nem foglalja magában azt az önellentmondást és ijesztő igazságtalanságot, hogy a gyermektől az oldalörökösödés rendjén elvonja azt a szülei vagyont, melyet a törvény a gyermeki öröklésben kizárólag neki szánt. Ez okon, idegen családok egymás vagyronába örökösödésileg bele nem keveredhetnek, mert az ági vagyron oda és arra a törzsre száll, ahol ez a vagyron nem idegen, hanem eredendő. Ezért — végül — nem fog ki a vaksors szeszélye a magyar örökjogon, mivel az ági vagyron az ő útjában sohasem tévedez, hanem örökkön vissza-vissza szabadul a leszállás eredeti ösvényére.

Azt egyébként Grosschmid maga sem vonja kétségbe, sőt hangsúlyozza is, hogy az ági öröklés korlátlanul keresztül vagy túlságba vive visszasságokkal járhat. Am e visszasságok correctiója az ági visszasszállás bizonyos fokon való lezárásával könnyen megvalósítható.

Az „*öröklött és szerzett vagyron*“ igen értékes fejezete az, mely az Országbirói Értekezleten felmerült javaslatoknak kritikai ismertetését és rendszerbe állított fejtegetését adja. Megállapított eredményei: a közjogi elemeitől az 1848: XV. t.-c. alapján megszabadított ősi öröklőrendszer az örökjog elvont igazsági világánál más örökösödési rendszerekkel szemben jobb. A végintézet-ellenes öröklésnél az örökgyői köteleességet helyesebben szabja meg, mint a köteles rész intézménye s e mellett a törvényes öröklés számára erősebb alapokat adhat. Az öröklött és szerzett vagyron közti különbség fenntartása nem jelent a kor szellemétől elmaradást, sőt azzal egyező, mert az öntevékenységet meg a munkát az örökösödénél tekintetbe veszi.

Munkájának igazi központi része, gerince azonban az, amit témájának alapjairól a jogtörténelem, a tételesjog és az elvi szempontok szerinti tagozódással elmond. Alig van irodalmunkban monografikus mű, mely írójának egyéniségét, történelmi szemléleteinek mélységét, a jogtételék elemzésének hajszálfínomságát, következtetéseinek ellentmondását kizáró okszerűségét, a jellemzések plaszticitását oly nagy és teljes mértékben egyesítené magában, mint ez a remekbe készült tanulmány. Sajátos iránya sokszor nehézkes, de dübörögve haladó mázsás súlyu mondatai mintegy magukon hordják, maguk után húzzák a régi magyar jog egész szellemvilágát és esodálatos megérzéssel tud-

ják kapcsolni azt az élő jognak mindazokhoz a vonatkozásaihoz, melyekben az alap gondolatnak ugyanazonosságát, hatóerejét a felületesen látó felfogni és érzékíteni képtelen.

Az „Öröklött és szerzett vagyon“ tüzetes ismertetése hely és idő hiányában — hiú próbálkozás volna. A magyar jogirodalom szempontjából az a standard munka, mely bármily öröklési jogi kutatásnak kiinduló pontját, alapvetését adja.

Határkö. Egyik oldalán a magyar jogvilág lapidáris igazságai vannak belevésve — a másik oldalára a Grosschmid Béni neve és élete munkája.

III. A magyar jogi közvélekedés kialakulására az „Öröklött és szerzett vagyon“ mellett nem kevesebb erővel döntőleg hatott Grossschmidnak másik, időben amaz megelőző és a M. T. Akadémia *Sztrokay* jutalmával kitüntetett „A köteles rész“ című nagyszabású monografiája. Az akadémiai bírálat szerint a konkurráló munkálatok közül ebben található legtöbb mélység, eredetiség, önálló buvárkodó s teremtő szellem, a tudomány előbbrevitelének legtöbb eleme. Alapos, tartalmas és eszmedús mű, mely a kötelesrész intézményének alap gondolatát, céljait, az egyes nemzetek jogéletében való kifejtését más rokon intézményekkel összefüggésben mélyen és valódi tudományossággal nyújtja. Együttal különös gondot fordít saját jogunk filozófiai háttérének megvilágítására s arra, hogy azon szálakat, amelyek előbbi jogunkból a mostaniba átvezetnek, kitüntesse. Észjárása eredeti és geniális; nyelvezete erőteljes, a munka ekként jeles és abszolút beccsel bíró alkotás.

Szerző kiindulási pontja a kötelesrész intézményénél az Optk., melynek idevonatkozó rendelkezéseit az Országbírói értekezlet ugyyszólván változatlanul vette át. Magának az intézménynek lényegét a vérek jogának védelme teszi ki. A vérek joga alatt pedig az örökhagyó akarata ellen is érvényesülő öröklést kell érteni. Philosophiai elmélyedéssel fejtegeti Grosschmid a vérek jogát a maga általános természete szerint s megállapítását a mérlegelés szigorú zsinórméretéként alkalmazza a római — majd a francia rendszerű köteles rész bírálatos ismertetésénél.

Tárgyalásainak rendszere a monographikus munkák számára valóságos iskolapélda. Feladatául, amint mondja „a jogirodalom fájának egyes ágán a sürjebb kiágazást, a bővebb tárgyalás“ elvégzését tekinti. Alkalmazkodik „e fa meglevő növésehez, derekas ágazatához, amin a változtatás nem öl — az író — hanem a törzsköcs munkákat illeti.“ (Lásd „Magánjogi tanulmányok“ stb. c. gyűjt. m. I. k. (Bpest, 1901. 331. lap.)

Tudományos érték szempontjából a „Kötelesrész“ nem áll az „Öröklött és szerzett vagyon“ megett, de mert már rögzített és nem vita alatt álló öröklésjogi intézmény a tárgya: az a propagandistikus erő, az az átütő hatás, mint utóbb említett művét jellemzőleg láttuk: természetesen itt csak kisebb méretekben konstatálható.

IV. A harcoss Grosschmid legélesebb hangu és szinte félelmesen lenyűgöző hatása munkája azonban „Az örökösödési tör-

vénytervezetéről" szóló kritikája, mely eredetileg a Magyar Igazságügy XVIII—XIX. és XX. köteteiben, az 1882—1883. években látott napvilágot. Heves és kiméletlenül erős polémia és e mellett a szó legérzékenyebb értelmében tárgyilagos. Szétdarabolja és összetöri a bonckése alá vett munkálat rendszerét, beosztását, nagy egészét, úgy, mint legapróbb részleteit. Feltárja és meztelenre vetkőzteti egyes rendelkezéseinek olyan közvetett és távoli vonatkozásait, melyekre a tervezet szerzője gondolni sem tudott, s melyek észleléséhez az az anyag feletti souverain uralom és teljes áttekintés szükséges, mely a kritikus kezében a külső látszat szerint szilárd szellemi alkotmányt izzé-porrá zuzhatja össze.

Az öröklési tervezet — bár előjáróban a törvényes öröklést teszi rendezés tárgyává, összesen 60 szakaszban — aránytalan és casuistikába vesző túlsúlyt ad a végrendeleti jognak, holott az a maga individuális, kivételes esetekre szánt, avagy merően formalisztikus tételhalmazával alig játszik több szerepet, mint a törmelék, a kavics az örökösödési törvény nagy építménye mellett. Az alapköveket a törvényes örökjog elvei képviselik.

Híven imígyen leszegezett álláspontjához a végrendeleti joggal kritikájában — Grosschmid inkább csak per tangentem foglalkozik és vizsgálatait főleg a tervezet II. és III. címeire (törv. örökösödés és kötelelésrész) szorítja le. Rámutat a tervezet egyes részeinek „forrásaira“ az 1876: XVI. t.-c. rendelkezéseinek szó szerinti incorporatiójára s az egész munkálat több, mint $\frac{2}{3}$ -át kitevő IV. és V. címekre, melyek a szász törvénykönyv, illetőleg a Mommsen-féle német tervezetnek túlnyomóan szó szerinti fordítását adják, eltekintve némi szétszórta alkalmazott combinatoriáktól, összeolvasztó rendelkezésektől és a §§-ok sorrendjében eszközölt lénygtelen változtatásoktól.

Metsző szatírával mutatja ki a kritika III. fejezete a szerző által „fordító törvénycsinálási módszer“-nek nevezett törvényalkotás végzetes tévedéseit. Mondatai, megállapításai és jellemzései úgy hatnak, mint a pörölycsapás. „Iparszerű joggyártás“ — az. amit a Tervezet végez: a magánjogi törvényalkotás olyan *mechanikus munka* előtte, mint a letétkönyv rovatainak meghatározása. A kodifikációnak a nemzeti műveltség színvonalára gyakorolt nagy kihatásáról fogalma és érzéke csekély. Tökélyre ép oly kevéssé törekszik, mint ahogy a fazekas nem akar klaszszikus urnát csinálni. És hideg, merőben hideg a nemzeti érdek mély alapjairól felénk szóló hangos tiltakozásra, hogy jogrendszerünkben az önálló vérkeringést elfojtani s megalkudni az erre vezető legbiztosabb eszközzel a fordítással: nem szabad.

A jog a maga gyupontjaiban, nagy kiindulásaiban a költészettel határos dolgok közé tartozik. — Divinarum atque humanarum rerum notitia. Ezt a világ legpraktikusabb jogász népe a római vallotta. A „*jus proprium*“ ép úgy, mint általában a nemzeti létel az erőkhöz képest, hol hiu ábránd ugyan, hol valósítható törekvés, de mindenkor szükséges nemzeti aspiráció. Nem a különség, nem az önállószkodás, de az. hogy e haza földjé-

ből, a haza legében, a nemzeti gondolat melegéből és e haza értelmén s ne csupán a fordító pennáján keresztül csirázzék, nőjön és fejlődjék ki az a törvény, amely az örökjogban elevenék és holtak felett itélni hivatva van.“

Nem jó törvény az, — mondja tovább — melyet sem az aki leírta, sem senki az országban nem ért.

„Már pedig a szellemi munkának kérelmelhelen törvényéből következik, hogy a fordításnál a grammatika és a penna megy elől, s a gondolkodás marad hátul.“ — Ha valaki fordításhoz nyul, ezzel azt dokumentálja, hogy a tárgyat elméjén még át nem szűrte, meg nem emésztette. „Aki valamely tárgyat fenéig bír, az fordítani psychologicce képtelen. Ezt a gondolkodás individualismusa kizárja.“ — A fordítás szülte gyártmányon a hazai levegő, a hazai gondolkodás át nem hathat. „Azt Drezdában, Kielben, de nem e hazában értik, interpretálják. A hazai igazságnak ultimum foruma tényleg oda költözik. Tényleg idegen törvény alatt áll az ország. Az évezred óta önálló magyar jognak pedig minden elegikus képzelődés nélkül, utolsó órája ütött. Irodalom? Tudomány? Milyet fakaszthat az a törvény, mely ő maga eleve hirdeti: fordíts, ne gondolkozzál?“

Ám a szerző által „utánskribálmány“nak jellemzett fordító szabályalkotás azzal a további súlyos következménnyel jár, hogy a fordító érzékét a hazai pozitív jog, illetőleg annak kodifikációja iránt eltompítja. Pedig „— a kodifikáció nem revolutio. Kodifikálni nem annyit tesz, mint a létezőt felforgatni. Más szóval kodifikálni a meglevő jogot kell. Rem quae est. Kifejezésre juttatni, fixirozni az élő jogot. Kiegészítés, egyeztetés, kikerekítés, mérséklés, kisebb változtatás — ez alattomban értetőleg vele jár. De aki fenekestől forgat, az nem kodifikátor, nem is reformátor, hanem forradalmár.“ — A fordító a forradalmárkodás vádjá alá pedig azzal kerül, hogy a kodifikálandó pozitív jogot a külföldön keresi. „Az a pozitív örökjog, ami itt e hazában van; amivel mi itt századok óta élünk; amit Werbőczy az elődöktől átvett s az utódokra ráhagyott: mindenről ő is tud ugyan, olyan formán; mint ahogy mi is tudhatjuk a német törvényeket. De az érzék és tisztelet, ezen jog, *mint létező* iránt — az ő kebeléből kiveszett.“ A létezőnek egy-egy morzsaléka javára legfeljebb csekély engedelményt. „némi concessiot“ nyújt csupán, miként azt az ági örökösödés részbeni fenntartásával a „megszokottság“ címén teszi, de ezt is úgy, hogy köszönet benne nincs.

A Javaslat-értékének általános méltatása rendén a *szabattosság* és a *nyelvezet* rovására elkövetett hibákat tárja fel aztán Grosschmid beretvaéles kritikája és az *ág, leszármazó, örök-hagyó, hatálybalépés* sarkalatos terminusok pongyola; gondatlan és következetlen, sőt ellentmondó használatával igazolja azt a könnyedséget, a szövegezésnek azt a „*hig folyadékát*“, mely úgy hat és olyan, mint a hétköznapok saruja a törvényhozás szentélyében.

Sem mód, sem alkalom nem adatott arra, hogy Grosschmid-

nek immár a Javaslat intézkedésére vonatkozó érdemi bírálatát és hajszálfínom analysiseit ismertetni megkísérthesem. Hiszen egyes részletkérdésekre, pld. a végakarati és törvényes öröklés elsőbbségének rendszeri problémájára a monographiak igényeit betöltő, s azoknak megfelelő tanulmány méreteivel terjeszkedik ki. Végeredményben — a munka történeti és philosophiai mélységeinek intenzivitásával, mesteri elemezéseivel és kéréhetetlen következetességével olyan szellemi túlsúlyban magaslik ki a Javaslat fölé, — hogy annak alatta össze kellett roppannia.

V. Ám, az igazi tudós, Istentől kapott hivatottságának a kritika csak az egyik tevékenységi kör kijelölését és megmunkálását adta. Hiszen a kritika lényegében mindig csak negativum. Hibákat, tévedéseket, helytelen értékeléseket tár fel a kutatásai tárgyává tett anyagból, akadályozza az alkotás munkáját ott, ahol az agyglábakra építené fel a messze jövő számára szolgáló berendezkedéseket. Szerepe tehát egészben véve inkább romboló és megelőző jellegű: tisztítja, felszántja a talajt, melybe újabb és életképesebb magvetést óhajt elszórni és ez a feladat tulajdonképpen kötelessége is.

Grosschmid irodalmi tevékenysége az örökjog terén ebben a konstruktív vonatkozásban is korszakot alkotó. S ha egyfelől a tudomány szempontjából és annak világánál tabula rasat teremtett az örökjogi kodifikáció receptióra előkészített területén — másfelől „*Törvénytervezet a törvényes örökösödésről*“ címzett munkájában. (Megj. a „Magyar Igazságügy“ 1885. 1886. és 1887. évfolyamaiban. Ujra kiadva a „Magánjogi tanulmányok“ II. k. Budapest, 1901.) rálépett a konstruktív jogalkotás terére. Munkáját ő maga úgy jellemzi, hogy az adalék az ált. magánjogi törvénykönyvnek hazai, önálló irányban való felépítéséhez a magyar örökösödési jogrendszer alapján. Az ex privata diligentia készült munkálat célja ekként egyfelől az volt, hogy a mai (az akkori) jogállapotot genetikai levezetéssel fixirozza s másfelől, hogy ugyanezt a jövő kívánalmaihoz márt adaptatio és kiegészítés mellett összhangzatos egésszé forrassza. Ez a Grosschmid-féle tervezet a hazai jogász közvéleményben mély nyomokat vágott, de a hivatalos törvényjavaslatot csak itt-ott tudta a magyar történelmi jogfejlődés irányában elfoglalt kiméletes álláspontjához közelebb hozni.

A helyzet t. i. úgy alakult, hogy az időközben második conceptusban megjelent 1887. évi örökjogi törvényjavaslat törvényé emelkedését semmi meg nem akadályozhatja. Érthető tehát, hogy a magyar történeti jognak fanatikusa, kit az ellentábor nem kevés iróniával persiflált „*águhiv*“nek az értekezések egész sorozatával igyekezett a javaslatba átmentetni lezalább annyit, amennyit a nemzeti jog szellemével hadilábon álló kodifikáció vezető-szempontjainak sérelme nélkül lehetett. Jelentős eredményeket is ért el ebben az irányban „*A collatióról*“ szóló dolgozatával, mely az I. és II. örökjogi törv. javaslat közti időben látott a „Magyar Igazságügy“ 1887. évi folyamában napvilágot s melynek a betudás keresztülviteli rendszerét érintő fejtegeté-

seit a második örökjogi törv. javaslat *magáévá tette* és rendelkezéseinél *érvényesítette*. Ugyanúgy egy másik kisebb, de nem kevésbé kiváló értékű tanulmány, mely „*Családfenntartás és örökjogi javaslat*“ címen a Budapesti Szemle 1887. évi folyamában jelent meg: az igazságügyi kormányt arra indította, hogy a törvényjavaslat utóörökösödési rendszerén változtasson. Ez Grosschmid külön és kizárólagos érdeme, mert minden ellentmondást kizáróan bizonyította be, hogy az utóörökösödésnek tervezett rendszere a családvagyon fenntartása szempontjából a régi magyar jog elejtendőnek ítélt törv. öröklési rendjét pótolni nem tudja.

Grosschmid a helyes örökjogi kodifikáció érdekében folytatott tudományos harcát az utolsó pillanatig nem adta fel. Mikor a törvényjavaslat már a képviselőház igazságügyi bizottságán is keresztülment „*A kötelesrészre jogosultság függési viszonya a törvényes örökösödésre hivatottságához*“ c. tanulmányában. (Megj. a Magyar Igazságügy 1888. évi folyamában) a köteles részre való jogosultság meghatározásának problémáját a német tervezet fogyatkozásait elkerülő alapokon törekedett megoldáshoz juttatni s eredményeit az igazságügyi bizottság a képviselőházhoz benyújtott végleges jelentésében érvényre is emelte.

„*A törvényes örökösödési részbe való betudás számítási módja*.“ (Megj. a „Jogtud. Közlöny“ 1888. évi folyamában) c. dolgozatában a magyar örökjogi törv.-javaslat és a német örökjogi tervezet között vont éles párhuzamot és nyújtott a törvényhozónak hasznos adalékokat. Mint végső percben hangoztatott mementót bocsájtotta közre aztán 1889-ben „*Az ajándékmiatti kötelesrész szabályozásához*“ címen írott nagyszabású tanulmányát, (Megj. a „Magyar Igazságügy“ 1889. évi folyamában), melyben a kötelesrészeseknek az ajándékozásokkal szemben biztosítandó védelmét új alapokon törekedett kiépíteni.

Bizonyos ellenmondásszerű jelenség az, hogy Grosschmid, amikor egyfelől oly keményen ostromolta a történeti alaptól elidegenedő és a receptiók területén mozgó kodifikatorikus törekvéseket: másfelől ép oly hévvel buzgólkodott imént röviden érintett tanulmányaiban abban az irányban, hogy az általa egészen elutasított javaslatot részleges vonatkozásaiban, ahol lehet, mégis javítsa és tökéletesebbé tegye. Ez az ellenmondásos vonás azonban Grosschmid markáns egyéniségének egyik legrokonszenvesebb karakterisztikuma.

Önmegtágadás és önzetlenség. Odaadni magából azt, ami az övé, az ő lelkén átszűrődött gondolat, — beépíteni az idegen szellemi alkotásba egy-egy sziklaszilárd pillért, hogy ha meginnogna valaha az általános jogérzet, azaz inkább jogérzelmi világ nyomása alatt: ezt a nyomást nagyobb rázkódtatások nélkül kiállhassa.

Ezzel a lélektani mozzanattal magyarázhatnók Grosschmidnak utóljára megemlítendő azt a nagyszabású örökjogi munkálatát is, melyet a leendő öröklési törvény életbeléptetéséről igazságügyi miniszteri megbízásból készített. (Megjelent a „Ma-

gyar Igazságügy" 1890. évi folyamában. Indokolása pedig a „Magánjogi tanulmányok" 1901. II. kötetében.)

Teleszky-féle javaslat és Grosschmid-féle életbeléptetési törvénytervezet. Így, a kettőnek nem is egymás mellé fonódó, hanem egymást kiegészítő kapcsolatában van valami bizarr mozzanat, valami olyas, mint amikor a végtelek találkoznak — de találkozásuknak gyümölcsöt hozó eredője elmarad.

A Teleszky-féle és ismételt szövegezésben kialakult végleges törvényjavaslat ugyanis dacára az országgyűlés igazságügyi bizottsága által eszközölt utolsó revíziónak: megbukott s követte a magánjogi kodifikáció egyéb öt megelőző munkálatainak közös sorsát.

Ennek ellenére sem a kodifikáció, sem a jogutdomány szempontjából az a sok szellemi érték, melyet éppen az öröklési jog szabályozása érdekében mindkét tényező kitermelt: nem maradt nyom nélkül és nem volt meddő fáradozás.

VI. Ezzel t. Teljes ülés, el is jutottam odáig, hogy mindannak, amivel szives türelmüket próbára tettem, végső következményeit levonjam.

Feladatomul azt tekintettem, hogy a tudomány hatását vizsgáljam, melyet az a jogfejlődésre kigyakorol. Ennek az általános témának próbakövéül az öröklési jogot választottam, mely a körülbelül 7 évtizedes magánjogi kodifikációnak legmegdolgozottabb területe. Szinte világnézetekig kiszélesedő irányok ütköztek össze az öröklési jog miképpen való törvényes szabályozásának kérdésében és ez összeütközések homlokerében a jogtudomány járt elől s a magyar jogász közvélemény kialakításában döntő szerephez jutott. Az öröklési jogi kódex ugyan még máig is a jövő zenéje — de a harc eldőlt és az örökjogi receptió hovatovább homályosodó emlékké válik csupán. Annál kristályosabbá csiszolódik ki azonban annak az érdeme, akinek ragyogó tollához a magánjogi törvényalkotás irányának megváltozása fűződik.

Könnyű feltennem és könnyű megfelelnem ekként a kérdést: mit jelent a magyar öröklési jog tudományában Grosschmid Béni és az ő élete legjobb munkája? Sokat. Jelenti először is a magyar öröklési jogi monografia legmagasabb rendű típusának megteremtését. „Öröklött és szerzett vagyon" és „Kötelesrész" című munkái, melyek a kidolgozás mesteri rendszerével és egyéniségével az előtte író öröklési jogi monografisták (Matkovics Sándor, Szabó József, Zlinszky Imre, Tóth Lőrinc, Katona Mór, Bozók Alajos) egyébként értékes műveit messze meghaladják és a magyar jogirodalom szintjét oda emelték, ahol a legfejlettebb külföldi literatúrák állanak. Jelenti a történelmi jogfejlődés folyamatosságának tudományos kultuszát. Az intézmények megismerésének és magyarázatának a történelmi alapköböl való lefejtését és az elemzésnek azt a módszerét, mely az adott jogszabályban nem a tétélezés külső kifejezési formáját, hanem a benne és mögötte liktető jogérzelmű világ megtestesülését, kivetődését látja. Azokat a láthatatlanul finom szá-

lakat, melyek az öröklési jog normáit tömegek lelkéhez kötik hozzá, senki avatottabb kézzel, melegebb szívvel és érzékenyebb megértéssel nem szötte össze tudományos vizsgálódásainak írott eredményeiben, mint Grosschmid, — aki ezen a téren nemcsak hódított, de útmutató oszloppá magasodott a növekedőben lévő majd kiforrott új generációk előtt.

Jelenti a törvényalkotás újítások után lihegő irányzatának gondviselészerű elgáncsolását oly időpontban, mikor a legmerészebb fantázia sem érezhette és sejtette előre a nemzetünket és hazánkat ért katasztrófális sorscsapást, mely száz és ezerszeres értékke emelt minden szemernyi gondolatot, minden, ha még oly kevésse jelentős egyéni vonást is, mely magyar, magyar lélekből fakadt és ma oda számít azok közé a fegyverek és biztosítékok közé, melyekre nemzeti létünk és fennmaradásuk feltételei támaszkodnak. Grosschmid lankadatlan erővel és a pusztá tudomány eszközeivel megvívott harca vetett gátat az örökjogi receptio romboló hullámai elé s itatta át a jogászi közvélekedést azzal a már senki által kétségbe nem vont öntudatossággal és meggyőződéssel, hogy a jogfejlesztés munkájának *conditio sine qua nonja* (különösen is az öröklési jog területén) a honi talajban fakadt, a nemzeti szellem világából termelődött saját intézmények a *proprium jus*-nak fenntartása és ott, ahol a változott viszonyok követelik meg, — nem kiirtása vagy felcserélése, hanem korszerű továbbfejlesztése. Ha Grosschmid fellépésének eredménye negatívum is volt, az idők rendén ekként pozitív értékke változott. Akkor a kritika kifogásoló, támadó és szétbontó munkájában érvényesült, ma egy nagy és minden ízében pozitív lelki bázist jelent, melytől semmi jogalkotás ma már el nem távolodhatik — ellenesetben és ezt példák igazolhatják — meghalt a törvény, mielőtt tulajdonkép megszületett volna.

De minek folytassam én még tovább, tisztel Teljes ülés, a magyar magánjog ma élő legnagyobb mesterének tudós jellemzését, amihez, jól érzem, az én szavaim nem elég erősek és a nagy feladat előtt gyöngévé haloványodnak el. A jog élő világában s annak tudományos kutatásában Grosschmid befolyásos tényezővé tornyosult — pedig sohasem volt törvényhozó; az öregek és a tapasztaltak tanácsának kiválogatottjai közé sohasem tartozott — oktató, tanító és nevelő szerepére pontot tett az élet, mikor katedráját elhagyta; — munkájának jutalma magának, ennek a munkának érdemében és tanítványainak nagy táborában szolgáltatja azt az elismerést, amit az úgynevezett hivatalos külvilág a maga szokványos formájában megadni neki elmulasztott.

Pedig életének, tanításainak, munkásságának egyszerű a kulcsa és ebben rejlik varázslatos hatása is. Csupán egy gondolat ez, mely ha még annyira közismert is, mindegyre elvész és visszaszorul a jogot alkotó és jogot művelő tényezők szeméi elől. Grosschmid hű volt hozzá és ezért tudta győzelmesen megvívni a tudomány pusztá fegyverével örökre emlékezetesnek maradó harcait.

„La loi doit suivre et non forcer l'opinion publique“. Ezt az axiómát ő egészen megértette, magáévá tette és minden tudományos akciójában öntudatosan érvényesítette. S hogy ez az igazság egyetemes erővel utat tört magának s az öröklési jog kodifikációját helytelen iramában megállította: ez az öröklési jog tudományának, azaz jelenleg élő legnagyobb képviselőjének Grosschmid Béninek aere perennius érdeme.

Grosschmid Béni Serleg-Beszéd

Tartotta 1938 február 7-én, az ez évi Grosschmid Béni vacsorán, Dr. Gajzágó László, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, egyetemi ny. r. tanár.

Megilletődve emelkedem szólásra e nagy, ünneplő környezetben, — az oly nagytekintélyű, immár történelmi missziót teljesítő *Magyar Jogászegylet* oly megtisztelő meghívására, — a *Pázmány Péter Tudományegyetem* magas jogi kara érdemekben oly elismerten gazdag *magánjogi szemináriumában* alapított, — s a világviszonylatokban is oly hatalmas tudós férfiú s igazi csodás munkás magyar hazafi, *Grosschmid Béni*, nagy nevének, — csodálatos és egészen kivételes módon, közéletünk komoly, nagy férfiai által, — már életében szentelt ez emlékerleggel kezemben.

Megilletődéssel töltenek el mind e nagyságok, e nagyságoknak találkozása... Így, már pusztán nevének, *Pázmány Péter* nevének, említésére, a három évszázaddal ezelőtt, hazánk három részre daraboltságának ez állapot állandósultságával fenyegető legszomorúbb, legszorogatóttabb ideiben, — csodálatosan eltelve hittel és bizalommal nemzete jövőjében, — hazánk számára ama időkben a legnagyobb, a legelérhetetlenebbnek látszó legmagasabbat, egyetemet, tehát, *mindenekelőtt és mindenekfölött, a tudományoknak, az alapos tudásnak*, hazánkban is otthont alapító *Pázmány Péter* nevének nagysága ragadja meg lelkeket.

Nehéz volna az ő neve mellett pusztán említéssel haladni el, *bárha Grosschmid Béni*ről *óhajtók* szólni. — E két férfiú nem áll oly messze egymástól...

Pázmány Péter tudása égő fáklyaként világított be, — elsősorban az ő maga számára, a saját lépéseinek vezérlésére, — nemzete jövőjébe; — korának kietlen sötétségéből, akkor, amidőn, egyetem alapítása helyett, inkább egy mélységesen szomorú *De Profundis*-t értenénk meg és várhattunk volna tőle. De ez az ő tudása és tudáson alapuló reménye századokra szólóan otthont adott hazánkban sok annyi száz magyar komoly tudósfőnek és sok százezer, talán millió tudni vágyó és *tudás alapján tette* kész magyar ifjúnak. Ezzel ő te-